

Američané. Legenda dětí konce 20. století

Mirjam Moravcová a Dana Bittnerová

Změna mediálního klimatu, v němž probíhá tok informací o etnikách, národech a občanských společnostech nejrůznějších států světa, je realitou, která hluboce ovlivňuje současnou názorovou hladinu České republiky. Nově konstruované zviditelňování jiných etnik, tedy z našeho pohledu těch *druhých, cizích*, přináší východiska k revizi fungujících etnických stereotypů.¹ Především však dává možnost prověřovat existující etnické obrazy,² jimiž druhá etnika nahlížíme v širším záběru a nejednou rozporně.

¹ Etnický stereotyp je ve společenskovední literatuře, která se tímto kulturním fenoménem dnes již téměř módně zabývá, nejobecněji definován jako ustálený, selektivní, zkratkovitý soud o druhém, který přijímá a v delší časové kontinuitě traduje početná část populace „tvůrců a nositelů“ stereotypu. Pojem pro ustrnulou představu o druhých ve vědomí lidí zavedl v roce 1922 W. Lippman. – V předkládané stati pracujeme s pojmy etnický stereotyp, etnický obraz a etnická legenda. Ve vztahu k etnickému obrazu a etnické legendě může být etnický stereotyp výsekem obou z nich, může však fungovat i nezávisle na nich. V konkrétní societě může být tradován bez uvědomované vazby na iniciující zkušenost či představu. Přestože je nositeli nahlížen vesměs jako pravdivý a budovaný na zkušenosti, z hlediska reálné historické situace působí nezdánlivě jako nepravdivý anachronismus. Přesto ovlivňuje postojeovou hladinu společnosti, v níž funguje. Literatura: Srov. např.: Lippmann, W.: *Public Opinion*. New York, Harcourt Brace and Co. 1922, Bokszański, Zbigniew: *Stereotypy a kultura*. Wrocław, Leopoldium 1997, s. 5–14, Mirga, A.: Stereotyp jako model „prawdziwego swojego” i „obcego”. Próba rekonstrukcji teoretycznej zjawiska stereotypu. Kraków, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. *Prace Etnograficzne* 1984, z. 19, *Narody i stereotypy*. Red. Walas, T. Kraków, Międzynarodowe Centrum Kultury 1995, – Srov. pozn. 2.

² Etnický obraz, ať již je konstruován pod vzájemně nesouměřitelnými úhly pohledu, které posuzují zobrazovaného *zevnitř* (obraz sama sebe) nebo *zvenějšku* (obraz druhého), buduje na reálné, historicky ukotvené zkušenosti přímého kontaktu. Tedy i obraz druhého etnika, jakkoli pokřivený, parciální, modelovaný subjektivním vjemem a hodnocením, nese jádro této zkušenosti – zkušenosti, která může být jak zkušeností přímou (kolektivní i osobní – autentický typ obrazu) tak zkušeností zprostředkovanou, převzatou (z mediálního prostředí, z literatury, z meziskupinové a mezigenerační výměny – rezonanční typ obrazu). (Urban, 1996.) Reálná zkušenost kontaktu, získaná v konkrétním čase a prostoru, je ukotvujícím prvkem obrazu *druhého*. Současně jeho kresbu rozevírá do více, nejednou i proti-

Vytváří také podmínky pro vznik obrazů nových, zohledňujících aktuální podněty. Struktura a intenzita informačního toku vymezuje však současně prostor ponechaný přežívání a konstruování etnických legend – zúžených etnických obrazů, v nichž se mísí skutečné s pomyslným a pomyslné se stává heroizovanou – pozitivní i negativní – představou o *druhých*, jiných.³

V souvislostech mezietnického diskurzu je etnický obraz *druhého* (stejně jako etnický obraz sebe sama) výrazem potřeby se vydělovat a zviditelňovat na principu jinakosti. Jinakost a její protipól osobitost vytváří základní kontury etnického obrazu. Výběr znaků jinakosti a osobitosti, zařazených do etnického obrazu *druhého*, je ovšem z pozice tvůrců obrazu současně výrazem jejich polarity mezi fascinací a podceňováním *druhého*. Ti *druzí*, jimiž jsme oslněni, kteří získali v našich očích proslulost, jsou pro nás vzorem. Znaky, které u nich vyzdvihujeme, jsou vizí, k níž směřujeme, něčím, co pro sebe očekáváme. Naopak u podceňovaných etnik a etnik s nimiž soupeříme zdůrazňujeme znaky, které odmítáme, které u sebe považujeme za nechtěné či překonané. Tedy i v obraze *druhých* se ukrývá náš vlastní autoobraz, naše hodnoty, na které se orientujeme, k nimž jsme dosud nedošli, a také ty hodnoty, které zamítáme, které považujeme za přežitě, neodpovídající našemu společenskému klimatu a naší kulturní realitě.

Bez ohledu na filosofii kulturního relativismu se tak každá etnická skupina při kresbě kontur etnického obrazu *druhého* chová etnocentricky. Zároveň se ovšem zařazuje do pomyslného žebříčku svých etnických kon-

chůdných, črt a kontur. Charakter zkušenosti a věrohodnost aktérů, kteří tvoří obraz *druhého*, ovlivňují ostrost obrazu a míru jeho zkresení, avšak vždy nechávají prostor pro nezjednodušující pohledy. V protikladu k etnickému stereotypu obsahuje etnický obraz širší spektrum zobrazení. Literatura: Srov. např. Urban, Zdeněk: K otázce současného českého obrazu /image/ jižních Slovanů. In: *Lidé města*, sv. 9. (Mezietnické dialogy.) Praha, IZV UK 1996, s. 26–27. Boksařínski, Zbigniew: *Stereotypy a kultura*. Wrocław, Leopoldium 1997, Wejland, A. P.: *Obrazy grup społecznych. Studium metodologiczne*. Warszawa 1991.

³ Etnickou legendu, ve srovnání s etnickým obrazem, chápeme jako svébytné zobrazení etnika na pozadí širšího etnického obrazu, jako osobitý modus sebereflexe i reflexe *druhého*. Etnickou legendu lze mezi etnickými imaginacemi označit za takové zobrazení *druhého*, v němž významné místo zaujímá pomyslné, které je heroizováno. Etnická legenda je opřena o zúžené výseky informací pravdivých, zkresených i zcela fabulovaných, informací vždy zprostředkovaných. Nebuduje na autentické zkušenosti. Je konstruována na romanticky zvolených nahodlostech, nejednou záměrně zdůrazněných nebo zkresených již zprostředkovaných. Buduje tedy na upravených realitách i fikcích zachycených a vytržených z toku řízených i spontánně získaných informací tak, aby zobrazení *druhého* odpovídalo snovým představám tvůrců etnické legendy. Etnická legenda pro svou existenci nepotřebuje široký sociální prostor ani široký časový horizont. Může fungovat v určitých skupinách populace omezenou dobu, může být vlastnictvím určitých generačních skupin, může být opuštěna, aniž by byla revidována. Stejně tak ovšem může být předkládána různými mechanismy řízení i živelné kulturní výměny.

kurentů, soků a soupeřů.⁴ Jasně ví, s jakými etniky se měřit nemůže s ohledem na principiální neslučitelnost jejich kultury. Stejně tak cítí kulturní blízkost. Tato blízkost pak umocňuje soupeření. Obrazy blízkého jsou konkrétnější – blízká etnika a jejich kultury vzájemně čitelnější, srozumitelnější. Při absolutní geografické i kulturní blízkosti ovšem náhle působí moment imperativního požadavku vlastního zviditelnění – moment obhájení vlastní etnické existence prostřednictvím důkazu osobitosti a zvláštěnosti. Tehdy i etnický obraz *druhého* získává kontrastně odlišující rysy.

Také moment porušení etnického smíru propracovává kresbu etnického obrazu *druhého*. V čase ohrožení nastolená „ideologická“ odlišnost, která se stává podmínkou bytí vlastního etnika, podtrhuje v etnickém obrazu soupeře a protivníka rysy protikladné vlastní „osobitosti“. V této situaci při jakékoli pochybnosti o reálné vlastní originalitě, povýšené na nejvyšší hodnotu etnika, je vlastenectví trumfem, který nejen přebije vše, ale změní i etnický obraz *druhého*. Realita odlišnosti je v etnickém obraze soupeře opět konstituována a upevněna. Je opět dokládána odlišujícími kulturními znaky – existujícími, vzatými z kulturního dědictví i nově konstruovanými.

V kontextu naší přítomnosti je etnickým obrazům a etnickým stereotypům přiznávána významná úloha signalizátora a modelujícího činitele v akceptaci etnik a etnicky odlišných skupin. Etnický obraz a stereotyp je tedy chápán jako určitý ukazatel reálného postoje k *druhým* a zprostředkovaně i jako indikátor mezietnického a meziskupinového klimatu. Jakou úlohu má v této souvislosti etnická legenda, v našem názoru specifická podoba imaginace *druhého*?

K pojmu etnický stereotyp a etnický obraz jsme tedy přiřadili pojem etnická legenda. V našem pojetí jsou etnický obraz a etnická legenda dvěma podobami imaginací, jimiž nahlížíme sami sebe i jiného, druhého, cizího. Různost těchto dvou podob námi konstruované imaginace – obrazu a legendy – spatřujeme v několika rysech. Etnická legenda, na rozdíl od etnického obrazu, obsahuje zúžené spektrum výsekového zobrazení, pracuje s vyšší mírou akcentované pomyslnosti, nemusí být založena na přímé ani zprostředkované zkušenosti – má tedy povahu obrazu bez originálu. Současně výrazně odráží představy, tužby i nadřazené postoje těch, kteří legendu tradují. Obě obrazové vize – obraz i legenda – mají ovšem obdobnou kulturní platnost. Jsou odrazem a současně modelujícím faktorem mezietnických postojů těch, kteří jsou jejich nositeli.

⁴ Girard, René: *Lež romantismu a pravda románu*. Praha, Čs. Spisovatel 1968, s. 16–17.

Může nám tedy i etnická legenda, či snad dokonce přesněji než etnický obraz a etnický stereotyp, odpovědět přes jaké aspekty pohlížíme na *druhé*? Může nám ukázat, co je pro nás důležité, v čem se chceme srovnávat, podle jakých hodnotových a kulturních orientací si vytváříme aktuální, oživenou fixi o *druhých*? A na druhé straně ovlivňuje etnická legenda názory a myšlení společenských skupin či společnosti, v nichž funguje, stejně jako etnický obraz a stereotyp?

A dále: je schopna naše společnost v současnosti, otevřené informacím, pracovat v přístupech k druhému nejen s etnickými obrazy a stereotypy, ale i s etnickými legendami? Mohou tyto legendy existovat i v aktuálním pohledu občanů České republiky na tak viditelnou společnost, jakou je společnost Spojených států amerických – v hovorové češtině nazývaná společností americkou? Je v určitých skupinách současné české veřejnosti ukotven obraz, stereotyp či legenda o Američanech a americké společnosti?

Etnické obrazy Američana moderní doby

Etnické obrazy, které si příslušníci emancipujících se novodobých evropských národů tvořili o druhých národech, vesměs konstruovali na diskursivním protikladu my – oni. Etnický obraz druhého byl pro ně součástí vlastní sebeidentifikace, potvrzením vlastní identity a vlastní zvláštnosti. V této poloze byl pro malé evropské národy součástí ideologické agitace národně politických zápasů. I novodobá česká společnost takto pracovala s etnickým obrazem druhých. Zejména obraz těch, s nimiž vedla národně politický dialog, konstruovala na zviditelňujícím kontrastu.

Při tvorbě obrazu Američana a americké společnosti vycházela však česká společnost částečně z jiného principu. Pokud si česká společnost moderní doby tvořila obraz Američanů, nekonstruovala ho nikdy jako obraz kontroverzní, záměrně hledající a vyzdvihující opačné, nepřijatelné rysy. Vůči Američanům se v době svého národně-politického zápasu nepotřebovala zviditelňovat. Američan byl a zůstal druhý, ovšem druhý vzdálený, neo-hrožující.

V české společnosti moderní doby prošel obraz Američana mnoha peripetiemi. Na jeho konstruování a jeho postupné proměně se podílela řada iniciujících činitelů. Budovala ho česká kulturní elita svou literární⁵ a umě-

⁵ Srov. např. Josef Kajetán Tyl (*Lesní panna aneb Cesta do Ameriky*, 1851), Josef Václav Sládek (básně, fejetony, posmrtně *Americké obrázky a jiné prózy*, 1914), Josef Šmaha (*Americké láčky. Dojmy ze zaoceánské cesty*, 1905), Fr. Herites (*Amerika a jiné črty z cest*, 1913), Tomáš Čapek (*Naše Amerika*, 1926), Karel Čapek (*Hordubal*, 1932). – Zolihednit

leckou⁶ tvorbou. Ovlivňovala ho česká politická reprezentace svými aktuálními společenskými vizemi i vizí vstřícného azylu, poskytovaného v čase politických i osobních persekucí.⁷ Podobu Američana – z evropských kořenů vyšlého obyvatele Nového světa – utvářeli však také čeští vystěhovalci. Modelovali ji příčinnými souvislostmi svého odchodu z českých zemí a zpětně také svými postoji při návratech do vlasti⁸ či při opakovaných česko-amerických kontaktech v Americe. Svou výraznou stopu zanechaly posléze, v prvních desetiletích 20. století, cílevědomé pomoci poskytované českými a slovenskými „krajany“ politickým představitelům československé politické scény při budování prvního československého státu.

Již v průběhu 19. století všechny tyto podněty zakódovaly v české společnosti na jedné straně obraz americké společnosti otevřené myšlenkovým proudům, společnosti svobodné, demokratické, technicky progresivní, společnosti „neomezených možností“. Zakódovaly v ní současně obraz Američana: svobodného člověka, přistěhovalce z Evropy, člověka jdoucího za lepší příležitostí,⁹ romantika utíkajícího za dobrodružstvím, ztracence hledajícího poslední šanci – ve výsledné podobě však obraz občana s vysokými možnostmi seberealizace a společenského i ekonomického vzestupu. Tuto vizi potvrzovali i američtí krajané přímými i zprostředkovanými kontakty. Právě jejich vlivem se po jistou dobu v „lidové“ vizi utvářela představa Američana nikoli jako vzdáleného cizince, ale jako úspěšného krajana, příslušníka „nejsilnější ze všech odervaných větví... kmene našeho“¹⁰. Obraz Američana nebyl pouze obrazem *druhého*, nýbrž

nutno také pestrou časopiseckou a kalendářovou literaturu, která zejména v druhé polovině 19. století a prvních desetiletích 20. století opakovaně přinášela články o vystěhovalectví do severní Ameriky.

⁶ Srov. např. A. Dvořák (Novosvětská, 1888).

⁷ Srov. např. Vojta Náprstek, František Matouš Klácel, Norbert Zoula, Josef Boleslav Pecka Strahovský ad. – Srov.: Dvořáková, Zora: *František Matouš Klácel*. Praha 1976, 141–204, Polák, J.: K americkému pobytu Josefa Václava Sládka a Františka Matouše Klácela. In: *Češi v cizině*, sv. 4, Praha 1989, s. 294–214.

⁸ Srov. např. korporativní návštěvy sokolských sletů, okázalá prezentace života českých Američanů na Národopisné výstavě československé v roce 1895 ad.. Předvádění úspěšnosti odpovídá naturelu vystěhovalce, který musí obhájit svůj odchod do nové vlasti jako zisk.

⁹ Kutnar, František: *Počátky hromadného vystěhovalectví z Čech v období Bachova absolutismu*. Praha 1964, Polišenský, Josef: *České vystěhovalectví do Ameriky. I. Obecné problémy českého vystěhovalectví 1848–1914*. Praha, UK 1992, s. 5–7., Šatava, Leoš: Evropská migrace na severoamerický kontinent v 19. století a její odraz v historii českého etnika. In: *Češi v cizině*, sv. 3., Praha 1988, s. 44–69, též: K problematice formování a stabilizace českého etnika v USA (1848–1914). In: *Češi v cizině*, sv. 1, Praha 1986, s. 29–42, též: *Mezietnické procesy a české vystěhovalectví do USA*. Praha 1989, s. 55–60, též: *Vystěhovalectví do USA*. In: *Češi v cizině*, sv. 9, Praha 1996, s. 163–168.

¹⁰ Albieri, Pavel: Čechové Američtí. In: *Národopisná výstava československá v Praze 1895*. Praha, J. Otta 1897, s. 289.

v rzn míře akcentace obrazem loveka se stejnými etnickými a kulturními vychodisky, kter podstoupil riziko odchodu, aby uspěl.¹¹

Na druhé straně ovšem v téže době literární zdroje, jazykov dostupn českému čtenářů,¹² kreslily romantick podoby *druhými* „zlými“ bělochy utlačovaných Indiánů, původních obyvatel amerického kontinentu, kterm je brána půda, prostor k životu i sám život. Indiánů i z evropských kořen vyl Američan měli stejn sympatie – i kdž jinou rovinou nahlázení.

Doba mezivalen, 20. a 30. léta 20. století, obraz Američana rozřila. Sociln kriticismus kulturn elity, v souvislosti se soudobm politickm pozadím vystěhovalectví do USA,¹³ upozornil na limitující pstupy americk společnosti k psthovaalcm vůbec a k ekonomicky motivovanm psthovaalcm zvláště.¹⁴ Nástup kinematografie jako masov zábavy, pjet trampingu jako ˇiroce ukotveného způsobu trven volného času a obliba kovbojek jako svbytn brakov oddychov četby naopak vytvořily model lidových hrdinů severoamerického kontinentu – kovboj a ˇerif, hrdinů v eskch mstech napodobovanch a vřazených. Posléze zejména prnk swingu na taneční parkety, vedle filmov tvorby Hollywoodu, vypěstoval v ˇirokch vrstvách eskho obyvatelstva vdom existence svbytn taneční a hudebn tvorby jako projevu americk kultury.

Takto utvaren obraz Američana do urit mřy narušila ideologick konjunktura druhé poloviny 20. století. V politick rovině byl nezřídka Američan prezentován jako potenciln nepřtel, kterého nutno „dohnat a předehtat“, s nímž moˇzno vst politick diskurs, avšak diskurs ostražit. Americk společnost byla pak představovna jako společnost koloritn, ovšem s dřazem na existující sociln a etnick problémy.¹⁵ Přesto v neřzen rovině začaly obraz Američana ovlivņovat nov kulturn fenomény – oficiln zpochybņovan alternativn kultura (v jejím rámci pak zejména ˇanrov vcetvar populrn hudba), oděvní styl mládeže (texasky atd.) a sport. Tuzexov přibuzn pak dlouhodob a opakovan prohlubovali vizi

¹¹ Ohlasy této v druhé polovině 19. a na poatku 20. století ˇiroce ukotven představy nalezněme i v lidov slovesnosti a v lidov psn. Srov. např. Šatava, Leoš: Evropsk migrace..., c. d., s. 62, Rezkov, E.: Z mudrosloví jihočeského. l., 26, 1926, s. 77.

¹² Tma utiskovaného a likvidovaného Indiana rozpracoval v esk literatuře Josef Václav Sládek – jako reakci na osud indiánských kmenů, kter poznal za své cesty do USA v letech 1868–1870.

¹³ Dubovck, Ivan: Právo a vystěhovalectví. (Pokus o historicko-antropologickou interpretaci práva.) In. *eři v cizině*, sv. 7, Praha 1993, s. 75–81.

¹⁴ Srov. např. apek, Karel: *Hordubl*. Praha 1932.

¹⁵ Srov. např. Holub, Mroslav: *Anděl na kolečkách*. Praha, s. Spisovatel 1964; tž: *Žít v New Yorku*. Praha, Melantrich 1969.

bohatství Američanů. Postava Američana, kterou ideologové ztotožnili s nepřítelem lidu, byla v spontánním procesu zhavena negativ.

Devadesátá léta 20. století přinesla informační boom o občanech Spojených států. Směsice dostupných, kvalitou různorodých informací, a také první intenzivnější osobní kontakty s Američany v České republice, daly možnost vzniknout novým pohledům, vizím a postojům. Daly podněty k tvorbě aktualizovaného obrazu občana Spojených států.

Naše doba tedy tvoří nový etnický obraz „Američana“. V této souvislosti jsme si položili otázku, jak nové vize ovlivnily názory dětí, které prošly českou základní školou právě v 90. letech 20. století. Odpověď jsme hledali v roce 1998 u dětí staršího školního věku ve vybraných 25 městech Čech, Moravy a Slezska.¹⁶ Pohled dětí na občany Spojených států jsme zjišťovali otevřenou, návodně položenou otázkou *Co obdivuješ na Američanech?*¹⁷ V kontextu koncepce výzkumu dotaz směřoval k vyslovení první asociace. Vybízeli jsme tedy ke krátké odpovědi, která neměla obsahovat širší úvahu, nýbrž výpověď o primárním postoji a o manifestním znaku, který děti s Amerikou a Američany spojovaly. Dotaz jsme položili 3.438 dětem. Z nich 3.058 se přihlásilo k českým otcům, kdežto 380 otce označilo buď

¹⁶ Názory dětí staršího školního věku na Američany – občany Spojených států jsme sledovali v rámci výzkumu etnické tolerance, intolerance a rasismu mezi žáky základních škol ČR. Výzkum jsme uskutečnili z podnětu MŠMT ČR v květnu a červnu 1998 metodou dotazníkového šetření. K výzkumu byla zvolena: Praha (3, 4, 5, 7, 8, 9, 10), Brno, z měst na Moravě a ve Slezsku: *Bruntál, Frýdek-Místek, Havířov, Kroměříž, Nový Jičín, Olomouc, Opava, Ostrava*, z městských lokalit v Čechách: *Český Krumlov, Česká Kamenice (okr. Děčín), Hradec Králové, Choceň, Jindřichův Hradec, Kaplice, Klánovice (Praha 9), Klášterec nad Ohří, Kutná Hora, Letohrad (okr. Ústí nad Orlicí), Litoměřice, Pardubice, Sokolov, Tábor, Velešín (okr. Český Krumlov)*. Základním kritériem výběru se stala etnická skladba měst, s prvořadým důrazem na míru zastoupení romského obyvatelstva. Výzkum zaznamenal výpovědi 3.438 žáků 8. tříd české základní školy, tedy dětí 13 a 14 let starých. Tyto děti reprezentovaly dle odhadu 2,7 % žáků navštěvujících v roce 1998 osmé třídy českých základních škol. Názory, které jsme zachytili, vypověděly o postoje lidí v konkrétních 25 městech. Potuď i platnost našich poznatků. – Výklad metodiky výzkumu srov. Moravcová, M.: *Výzkum etnické intolerance mezi žáky základních škol. Lidé města, 1, 1999, s. 143–149; táž: Češi – jací jsme a jací chceme být. Lidé města, 2, 1999, s. 42–45; táž: Východiska soužití. Romové v názoru žáků 8. tříd české základní školy. Lidé města, 3, 2000, s. 166–168. Materiál výzkumu je uložen v Centru výzkumu vývoje osobnosti a etnicity – pražské pracoviště PHS UK v Praze (Dříve IZV UK), ve Fondu terénních výzkumů, složka Životní styl mládeže II (1998). V poznámkovém aparátu bude odkazováno pouze na čísla dotazníků z tohoto výzkumu.*

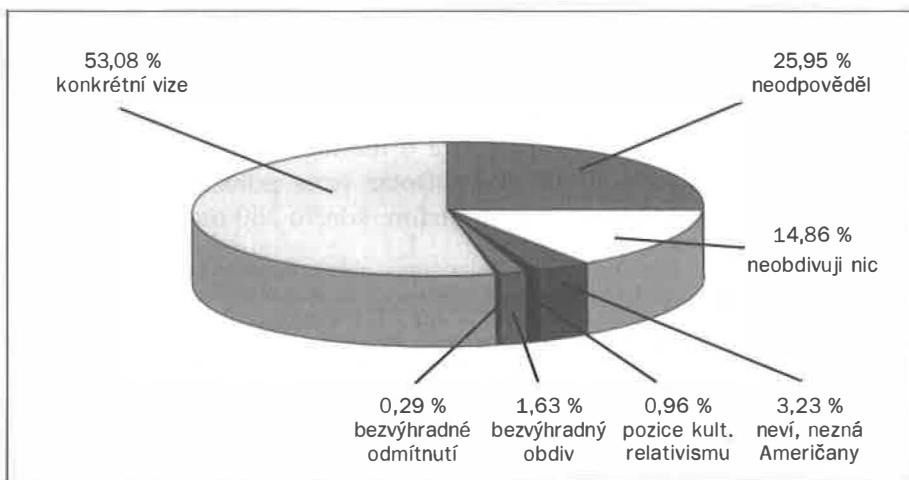
¹⁷ Cílem výzkumu nebylo ovšem sledovat postoje dětí k občanům USA. Otázka byla vložena jako odvádějící pozornost od otázek: *Co obdivuješ na Romech, Vietnamcích a Češích (směřováno k dětem jiných než českých rodinných východisek)*. S obdobným cílem byla zařazena i otázka *Co obdivuješ na Švédech? Předkládaná práce o postojích žáků 8. tříd české základní školy k „Američanům“ jde tedy nad rámec výzkumného záměru. – Zdůvodnění záměrně návodně položené otázky srov. Moravcová, M.: Češi – jací jsme..., c. d., s. 42–45; táž: Východiska soužití. ..., c. d., s. 166–168.*

v jiné než české národnosti nebo jeho národnost neuvědlo.¹⁸ Ze 3.438 oslovených dětí konkrétní vizi o Američanech vyjádřilo ovšem pouze 1.825. (Srov. Graf 1 a Příloha, tab. I., II.) O výpovědi těchto dětí se opíráme. Většina z nich ve svém výroku vyslovila jedinou představu. Jednotlivci však naformulovali více reflexí. Ve výkladu proto definujeme samostatně prvá tvrzení ve výpovědi (první pozice = 1.825) a všechna zaznamenaná tvrzení – bez ohledu na jejich postavení ve výpovědi (všechny pozice = 2.283).

Graf 1. Stanovisko dětí k dotazu *Co obdivuješ na Američanech?*

– s ohledem na 1. pozici výpovědi

3.438 = 100%

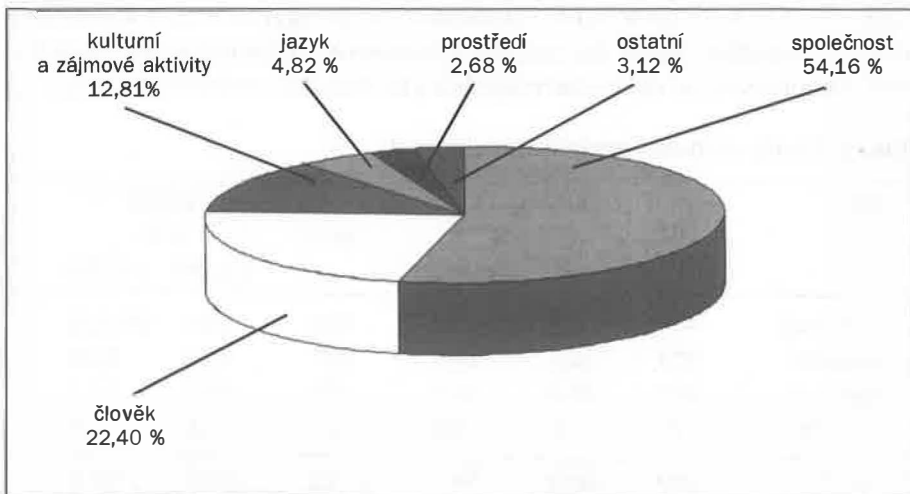
„Američani“ v kulturní kresbě českých dětí

Osobní vize oněch 1.825 dětí, které své představy o Američanech konkretizovaly, byly ve svém celku sevřené. Budovaly na kulturních fenoménech z pěti oblastí života. Vztahovaly se k životu americké společnosti, k osobnosti Američana, k jeho kulturním a zájmovým aktivitám, k jeho jazyku a k zeměpisnému prostředí, v němž žije. (Srov. Graf 2, 3.)

¹⁸ Údaje o struktuře zkoumaného souboru dotázaných dětí jsou uvedeny již v předchozích analýzách výzkumu, publikovaných na stránkách časopisu *Lidé města*, sv. 2 a 3. Srov. Moravcová, M.: Češi – jací jsme..., c. d., s. 42–45; táž: Východiška soužití. ..., c. d., s. 166–168.

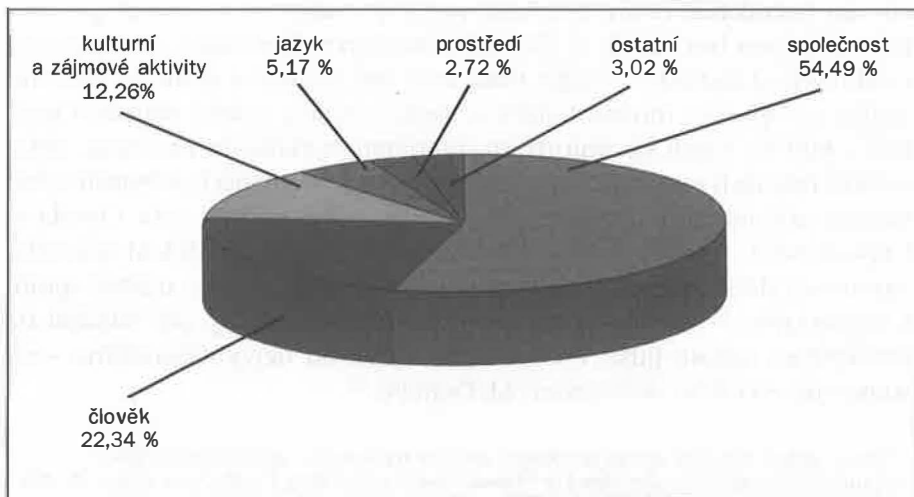
Graf 2. Kulturní fenomény v etnickém obraze Američana – vize dětí – s ohledem na 1. pozici výpovědi

1.825 = 100%

Graf 3. Kulturní fenomény v etnickém obraze Američana vize dětí – s ohledem na všechny pozice výpovědi

2.283 = 100%

Společnost

Americká společnost a její život byly tím, co české děti staršího školního věku nejvíce oslovilo. Přesto děti stavěly podobu této vzdálené, i když z blízkých kulturních kořenů vycházející, společnosti na pouhých čtyřech kulturních rysech: na životním stylu, jako nejvíce reflektovaném ukazateli americké osobitosti, na bohatství, na všeobecné vyspělosti a na volnosti (svobodě). (Srov. tab. 1.)

Tab. 1. Znaky v obraze americké společnosti

znak	l. pozice			všechny pozice		
	abs.	v %		abs.	v %	
		z 989	z 1.825		z 1.244	z 2.283
životní styl	454	45,9	24,9	583	46,9	25,6/5
bohatství	224	22,7	12,3	297	23,9	13,0
vyspělost	214	21,9	11,7	254	20,4	11,1
svoboda	97	9,8	5,3	110	8,8	4,8
celkem	989	100,0	54,2	1.244	100,0	54,5

Americký životní styl okouzluje mnohé. Přesto naprostá většina z těch dětí, které způsob života definovaly jako základní klad a přednost, k níž se mohou Američané vztahovat, vyjádřila jen globální, nespecifikovanou vizi. Oceňovala *životní styl, styl života, způsob života, hovořila o báječném životě*. (Srov. tab. 2.) Pokud svůj obdiv děti blíže vyjádřily, viděly *luxus, životní pohodu, poklidný život bez stresů*. Viděly bujarou zábavu situovanou do restaurací i rodinného prostředí.¹⁹ Viděly *modernost, styl, eleganci a správnost* odívání. Viděly schopnost i možnost *dobře se oblékat*. Viděly vysoký standard bydlení – buď ve *vilách* s komfortním interiérem a vlastním bazénem, nebo v dobře řešených mnohapokojových bytech v mrakodrapech, v bytech vybavených exkluzivním nábytkem. Viděly také *velká, správná* auta. Ozvala se i upozornění, že řídit mohou již šestnáctiletí. Jako americkou specifikou zmiňovaly děti i pokrmy – *jídla*. Zvláštnost americké stravy někteří spojili s hamburgery.²⁰ Naproti tomu překvapivě pouze jediný žák odkázal na distributora tohoto jídla, v ČR v době výzkumu nejvyhlášenějšího – na stravovny rychlého občerstvení McDonalds.²¹

¹⁹ Pouze jediný žák však zmínil konkrétní tradiční halloween – výrok: 2002 (Tábor).

²⁰ Hamburgery zmínilo v souvislosti se stravou Američanů celkem 21 dětí. Srov. pozn. 22 a 23.

²¹ Výrok: 1903 (Kroměříž). – V době konání výzkumu patřily stravovny Mac Donalds do nabídky veřejného stravování v řadě velkých měst ČR.

Na adresu hamburgerů současně zazněla chvála,²² avšak i odsuzující zpochybnění.²³ Hamburgery a standardizované stravování u McDonalds jakoby se do ideálu nehodily. Jakoby se vymykaly vizi zámožnosti a chtěné kontuře obzvláštnosti konstruované na bohatství. V konturách životního stylu pak zcela chyběla v ČR již běžná elektronika, a také některé pro děti běžné oděvy, hlásící se k americké inspiraci (texasky-džínsy, čepice-basebalka, čapky, trenýrky a trička ozdobené nebo v módním řešení využívající vlajku USA²⁴).

Tab. 2. Obdiv ke americkému způsobu života

znak	I. pozice			všechny pozice		
	abs.	v %		abs.	v %	
		z 989	z 1.825		z 1.244	z 2.283
životní styl obecně	208	21,0	11,4	252	20,3	11,0
životní pohoda	33	3,3	1,8	43	3,5	1,9
způsob odívání	68	6,9	3,7	91	7,3	4,0
způsob bydlení	39	4,0	2,2	64	5,1	2,8
pokrm	49	5,0	2,7	64	5,1	2,8
automobily	40	4,0	2,2	51	4,1	2,2
ostatní	17	1,7	0,9	18	1,5	0,8
celkem	454	45,9	24,9	583	46,9	25,5

Vize bohatství americké společnosti nalezla vyjádření ovšem nejen ve fikcích ztotožňujících životní styl zámožných se způsobem života nejširších vrstev. Početná skupina dětí tuto svou vizi přímo formulovala. (Srov. tab. 3.) Lakonické výroky: *peníze, prachy, bohatství, mají se dobře, mají vysokou životní úroveň* ukázaly jednoznačně široce ukotvenou představu. Symbolickým vyjádřením představ o americkém bohatství se ve výroci dětí ovšem staly především dva fenomény – blíže nespecifikované bohatství samo a stejně neupřesněné peníze. Výpovědi hovořily o penězích a nikoli

²² Chvála zazněla od třinácti dětí: 0424 (Praha 4), 0518 (Hradec Králové), 0537 Hradec Králové), 0539 (Hradec Králové), 0728 (Praha 10), 1210 (Brno), 1228 (Brno), 1975 (Tábor), 5297 (Český Krumlov), 5346 (Český Krumlov), 5507 (Haviřov), 5606 (Haviřov), 5853 (Praha 8).

²³ Z 21 dětí, které daly hamburgery do souvislosti se stravou Američanů, odsudek nformulovalo celkem osm – 1637 (Pardubice), 1983 (Tábor), 2083 (Hradec Králové), 2437 (Nový Jičín), 2658 (Praha 5), 2760 (Praha 10), 2762 (Praha 10), 6179 (Praha 8).

²⁴ Odkaz na vlajku jako ozdobu trička zmínil jediný žák – výrok: 2623 (Praha 5).

o americkém dolaru.²⁵ Dolar přestal být dětmi vnímán jako identifikační znak zámožnosti americké společnosti, a tedy i jako exkluzivní měna.²⁶

Tab. 3. Obdiv k bohatství americké společnosti

znak	I. pozice		všechny pozice			
	abs.	v % z 989	v % z 1.825	abs.	v % z 1.244	v % z 2.283
peníze	92	9,3	5,0	113	9,1	4,9
bohatství	89	9,0	4,9	112	9,0	4,9
životní úroveň	43	4,4	2,4	72	5,8	3,2
celkem	224	22,7	12,3	297	23,9	13,0

Významnými charakteristikami, které děti u americké společnosti akcentovaly, byly vyspělost, prosperita a její bezchybný chod. (Srov. tab. 4.) V relativní početní vyváženosti děti upozorňovaly na úspěšnou ekonomiku, na moderní a průbojný průmysl,²⁷ na fungující stát, schopnou vládu a její právní i mocenské nástroje (soudnictví,²⁸ vojsko,²⁹ policie³⁰). Přesto milítária v obdivu k dobře pracujícímu státu zůstala nevýrazná, a to i ve výrociích chlapců. Nejen pozemní vojsko, ale ani letectvo a námořnictvo – k nimž se lze z pozice českých dětí romanticky vztahovat – nenalezly příliš obdivovatelů. Stejně jako policie. Do vize fungující americké společnosti

²⁵ Americkou měnu zmínily pouze tři děti. Dvě jmenovaly dolar – výroky: 5291 (Český Krumlov), 5622 (Praha 7), jedno mluvilo obrazně o dobré měně – výrok 5520 (Haviřov).

²⁶ Tato skutečnost vynikne nejen v konfrontaci s mediálně šířenými anekdotami a žerty, běžnými v českém tisku před r. 1989, ale i ve srovnání s postoji širších vrstev obyvatelstva, pro které dolary „doláče“ byly symbolem.

²⁷ Ve výrociích zmíněna elektronika – 2515 (Kláštevec nad Ohří), 2846 (Haviřov), 6002 (Praha 9), 0886 (Opava – videohry), průmysl automobilový – 2187 (Letohrad), 2267 (Sokolov), 2523 (Kláštevec nad Ohří), 2533 (Praha 5), letecký – 1964 (Tábor), 2153 (Kutná Hora), raketový – 1719 (Pardubice), výroba lokomotiv – 0800 (Olomouc), bojová technika – 2204 (Letohrad), stavby a průmysl stavební – 0337 (Praha 4).

²⁸ Ve vizi soudnictví děti reflektovaly především vysoké tresty za zločiny. I tento postoj je z hlediska konstrukce legendy významný. Srov. výroky: 0215 (Letohrad – *trest smrti*), 0345 (Praha 4 – *justice*), 0357 (Praha 4 – *pnivní systém*), 2116 (Kutná Hora – *trest smrti*), 2706 a 2722 (Praha 10 – *vysoké tresty*).

²⁹ Výroky: 0163 (Chocov – *vojáci*), 0435 (Praha 4 – *armáda*), 0808 (Olomouc – *armáda*), 1457 (Kapllice – *zbraňový potenciál*), 1770 (Jindřichův Hradec – *NASA*), 2257 (Sokolov – *panagáři, mariňáci, pěchota, spec. jednotky*), 2421 (Nový Jičín – *bojová technika*), 2484 (Kláštevec nad Ohří – *vojenská technika*), 2770 (Praha 10 – *armáda, letectvo*), 5702 (Praha 10 – *vilečné loďstvo, letectvo*), 5714 (Praha 7 – *armáda*), 5796 a 5797 (Praha 8 – *armáda*) 5873 (Praha 8 – *výzbroj letectva*).

³⁰ Výroky: 0143 (Choceň – *policie*), 1770 (Jindřichův Hradec – *CIA, FBI*).

děti pouze ojediněle zařadily i odkazy na demokracii³¹ a občanskou toleranci k *druhým*, jiným – odlišným etnicky, jazykově či jinak.³² V souvislosti s americkou společností tyto rysy většina neregistrovala.

Tab. 4. Obdiv k vyspělosti americké společnosti

znak	l. pozice		všechny pozice			
	abs. v %	abs. v %	z 989	z 1.825	z 1.244	z 2.283
vyspělost	47	4,8	2,6	50	4,0	2,2
modernost	23	2,3	1,3	27	2,2	1,2
vyspělost techniky	40	4,1	2,2	46	3,7	2,0
vyspělost ekonomiky	42	4,3	2,3	42	3,4	1,8
fungující stát a jeho správa	54	5,5	2,9	73	5,8	3,2
velmoc	8	0,8	0,4	16	1,3	0,7
celkem	214	21,8+	11,7	254	20,4	11,1

Poznámka: + (-0,1)

Zvláště byla pojata vize svobody. (Srov. tab. 5.) Ve výročích oněch 97 dětí, které ve všech pozicích výpovědi spojily americkou společnost se svobodou a volností znamenaly 4,2 % z těch, co své představy o Americe a Američanech konkretizovaly),³³ svoboda znamenala jednoznačně vysněnou volnost, neomezování, nespoutání pravidly, samostatné rozhodování mladého člověka o sobě, prostor pro jeho osobní rozvoj, poskytnutí mu *neomezených možností*. Výjimečně obsahovala však také určitou ostražitost k osobní nevázanosti – naznačenou např. výroky *dělají si co chtějí*,³⁴ *můžou si dělat co chtějí*.³⁵ Obdiv i ostražitost dětí k výkladu svobody nemusela ovšem korespondovat s jejich společenskými postoji, nýbrž mohla souviset s **identitními** problémy, kterými prochází pubertální mládež.

³¹ Výroky: 1723 (Pardubice), 2059 (Hradec Králové), 2551 (Praha 5), 2723 (Praha 10 – *jsou schopni žít v demokracii*).

³² Výroky tolerance: 0180 (Choceň – *vycházení černých s bílými*), 0560 (Olomouc – *všichni jsou stejní lidé, jiná je pleť a národnost*), 1781 (Jindřichův Hradec – *toleranci k jiným lidem*), 2007 (Tábor – *nejsou rasistický národ*), 2068 (Hradec Králové – *toleranci vůči jazyk. neschopnostem ostatních*), 2446 (Nový Jičín – *není u nich rasismus*).

³³ Vzaty v úvahu veškeré pozice výpovědi. V první pozici výpovědi na volnost (svobodu) odkázalo 84 dětí. V souboru výroků s konkrétní vizí v první pozici výpovědi znamenaly 4,6 %. Srov. tab. 5.

³⁴ Výroky: 0324 (Praha 4), 2012 (Tábor).

³⁵ Výrok: 1534 (Bruntál).

Tab. 5. Obdiv ke svobodnému životu

znak	I. pozice		všechny pozice		
	abs.	v %	abs.	v %	v %
		z 989	z 1.825	z 1.244	z 2.283
svoboda	66	6,7	3,6	76	6,1 3,3
volnost	18	1,8	1,0	21	1,7 0,9
nezávislost	13	1,3	0,7	13	1,0 0,6
celkem	97	9,8	5,3	110	6,8 4,8

Svobodu s politickým systémem Spojených států jednoznačně ztotožnilo pouze jediné dítě³⁶ a jen tři děti ji svázaly se svobodou projevu a svobodou slova.³⁷ Svoboda vyjadřování a politického nazírání jakoby pro děti zůstávaly v souvislosti s americkou společností buď nedůležitými, samozřejmými nebo dokonce nezohledňovanými a přezíranými pojmy.

Naproti tomu ve výrocích dětí zazněl obdiv k americké nezávislosti. I když ho vyjádřila malá skupina třinácti dětí,³⁸ nelze její postoj pominout, stejně jako stanoviska těch šestnácti dětí, které obdivovaly pozici USA mezi ostatními státy světa.³⁹ Tyto děti politickou nezávislost, a také mezinárodní velmocenské postavení USA vnímaly jako nezpochybnitelnou společenskou hodnotu, jako hodnotu, kterou je vhodné zdůraznit a k níž se lze vztahovat.⁴⁰

Americkou společnost děti četly ponejvíce přes vnějšně viděné a jim k vidění mediálně předkládané jevy. Ty oceňovaly. Přes prezentace podávané americkým mediálním světem je přijímaly jako snový ideál přepychu a vnější dokonalosti. Toto pozlátko pak již samy spojily s představou příjemného, nekonfliktního života běhu – svého ideálu. Jediná osobní zkušenost mladých lidí McDonalds, která šla za hranice zprostředkovaného

³⁶ Výrok: 0831 (Olomouc – *je to svobodnější země, ale některé zákony jsou až moc volné*).

³⁷ Výroky: 1189 (Brno), 1203 (Brno), 1225 (Brno).

³⁸ Výroky: 0801 (Olomouc), 1150 a 1244 a 1248 (Brno), 1563 (Bruntál), 2288 (Školov), 28.32 (Havířov), 5229 a 5240 (Český Krumlov), 5664 a 5744 a 5781 (Praha 7), 6185 (Praha 8).

³⁹ Velmocenské postavení USA zdůraznilo celkem 16 dětí – osm v prvé a osm v dalších pozicích výpovědi. Srov. např. výroky: 0260 (Most – *jsou největší státy*), 0916 (Opava – *světová velmoc*), 1396 (Kaplice – *spřátelit se se všemi státy*), 2020 (Hradec Králové – *jejich postavení ve světě*), 2364 (Bruntál – *že dokázali vybudovat takový stát jako USA*), 2383 (Nový Jičín – *známost ve světě*), 2410 (Nový Jičín – *postavení ve světě*), 2635 (Praha 5 – *jen za několik století se stali velmocí*).

⁴⁰ Dvě děti do svého zdůraznění velmocenského postavení USA promítly i nesouhlasnou pozici. Srov. výroky: 2542 (Praha 5 – *udržují mír po celém světě*), 5784 (Praha 7 – *že hrají roli mezinárodního policajta*).

poznání, celý chtěný obraz nabourala. Proto toto jediné konkrétum, které znali, nemohli do legendy zařadit.

Svůj sen o americké společnosti a americkém stylu života děti konstruovaly více na pocitech potřeby ideálu, než na jakýchkoli konkrétních vědomostech o realitě. Jakoby se zpět vracela vize země zaslíbené a mýtu zlatého věku, tentokrát v podobě moderního ráje.

Člověk

Konstatování o nezřetelných obrysech představ dětí o americké společnosti platí i o konturách představ o Američanovi, občanu Spojených států.

Američana ve zjednodušené typizaci popisovaly děti sice především profilem osobních vlastností, pracovaly však také s jeho vnější stylizací – s jeho fyzickým vzhledem (srov. tab. 6.). Četnost uváděných charakteristik byla v obojím výkladu sporá – byť byla vyjadřovaná emotivně různě zabarvenými výrazy a slovními spojeními. V kresbě Američana tedy děti nezaměňovaly představu o jeho vlastnostech, nýbrž hodnocení a etický výklad těch mála vlastností, které mu ve své subjektivní vizi připisovaly. Rozcházel se tedy nikoli ve své představě o typickém Američanovi, nýbrž ve svém přístupu k osobnosti člověka – tedy v tom, co akcentují v povaze jedince jako klad a jako zápor.

Tab. 6. Charakteristika Američana – člověka

vlastnost	I. pozice			všechny pozice		
	abs.	v %		abs.	v %	
		z 408	z 1.825		z 510	z 2.283
osobní vlastnosti	282	69,1	15,5	372	72,9	16,3
image vzhledu	126	30,9	6,9	138	27,1	6,0
celkem	408	100,0	22,4	510	100,0	22,3

Američanovi přiřadily děti v podstatě pouze 14 základních osobních vlastností. Jmenovaly: bezstarostnost, sebevědomí, pevný vztah k vlastní společnosti (vlastenectví a soudržnost), vynalézavost, cílevědomost, aktivitu a rychlost v rozhodování, nebojácnost, vtipnost, slušnost, přátelství a bezprostřednost ve vztahu k jiným, štedrost a styl ve vystupování. Avšak pouze 11 z těchto vlastností zopakovalo, byť v různé výkladové poloze, více než deset dětí (srov. tab. 7).

Tab. 7. Charakteristika osobnosti Američanů

vlastnost ¹	I. pozice			všechny pozice		
	abs.	v %		abs.	v %	
		z 282	z 1.825		z 372	z 2.283
bezstarostní	55	19,5	3,0	71	19,1	3,1
sebevědomí	57	20,2	3,1	63	16,9	2,8
soudržní, patrioti	25	8,9	1,4	42	11,3	1,9
přátelští	22	7,8	1,2	28	7,5	1,2
vynálezaví	9	3,2	0,5	28	7,5	1,2
slušní	13	4,6	0,7	26	7,0	1,1
cílevědomí	13	4,6	0,7	15	4,0	0,7
nebojácní	11	3,9	0,6	15	4,0	0,7
vtipní	11	3,9	0,6	12	3,2	0,5
štědří	8	2,8	0,4	11	3,0	0,5
čilí, aktivní, pracovití	10	3,6	0,6	11	3,0	0,5
podceňující charakteristiky	24 ³	8,5	1,3	24	6,5	1,0
ostatní	24	8,5	1,3	26	7,0	1,1
celkem	282	100,0	15,4 ²	372	100,0	16,3

Poznámky:

¹ Zařazeny vlastnosti, které zmínilo více než 10 dětí.

² + 0,1

³ V tom 19 výroků – nadávek, které děti staršího věku běžně používají při komunikaci ve své věkové skupině. Dále: sobečtí (2), prostí (2), nečistotní (1).

Dominující se v představách dětí o Američanovi ukázaly tři vlastnosti: bezstarostnost, sebevědomí a vztah k vlastní společnosti. Etické souznění však našla pouze představa o vztahu Američana k vlastní společnosti, i když byla označena jako *soudržnost*, *patriotismus*, *vlastenectví* a *hrdost* na národ, Ameriku. Naopak představu o Američanově bezstarostnosti a sebevědomí nahlížely děti z různých hodnotících pozic. Imperativně zdůrazňovanou a obdivovanou bezstarostnost uvažovaly v různých stupních pocítovaného uvolnění. Nazvaly ji pohodovostí, uvolněností a veselím, ale také *nespoutaností*, *úletáctvím*,⁴¹ *správnou máklostí*⁴², *bláznivostí*⁴³ a *pri-*

⁴¹ Výrok: 2849 (Havířov).

⁴² Výrok: 5679 (Praha 7).

⁴³ Výrok 1541 (Bruntál – *jsou to dobří blázni*).

ma šíleností⁴⁴. Rys vlastního sebedocenění, který u Američana pociťovaly jako další příznačnost, pak popsaly nejen jako sebedůvědu, jako docenění vlastní osobitosti (*jsou svi*⁴⁵) a jako *sebejistotu* a *suverénnost*, ale také jako přesvědčení o vlastní dokonalosti (*myslí si, že jsou dokonalí*),⁴⁶ jako *domyšlivost*,⁴⁷ *nařoukanost*,⁴⁸ *aroganci*⁴⁹ a *drzost*⁵⁰. Zde již zazněl nejen obdiv, ale i výhrady – opřené o českou mentalitu a citlivost na sebe nadřazující přístup *druhého* k české společnosti a k českým rodilým mluvčím. Zde se obdiv konstruovaný na směřování k ideálu střetl s citlivostí k sobě samému.

V konturách kresby osobnosti Američana, kterou načrtly děti v roce 1998, lze postrádat větší důraz položený na dvě vlastnosti: cílevědomost s statečností. Absence hodná zamyšlení, a to jak v konfrontaci s hodnocením americké společnosti, označované dětmi za společnost vysoce progresivní, prosperující a fungující, tak s ohledem na mediální informace, dosažitelné dětem staršího školního věku (zejména televize a film). Ty po celá 90. léta 20. století modelovaly představu Američana bojovníka, hrdiny a úspěšného člověka. *Odvážnost*,⁵¹ *nebojácnost*,⁵² *drsnost*,⁵³ *bojovnost*,⁵⁴ *tvrdost* a *neporazitelnost*⁵⁵ a stejně tak *snaha být na prvním místě*,⁵⁶ *průbojnost*,⁵⁷ *dravost*,⁵⁸ *průraznost*,⁵⁹ *cílevědomost*,⁶⁰ *ctižádostivost*⁶¹ zůstaly v kresbě Američana okrajovým postřehem jednotlivců. Tyto rysy jakoby se nehodily do přijaté legendy, budované na představě bohatství, pohody, uspořádanosti a osobní volnosti.

Z osobních vlastností, přiřazených dětmi postavě Američana, pouze tři možno označit za soudy, které v době výzkumu fungovaly ve sledované skupině 13 a 14 let starých dětí jako etnický stereotyp. V tomto stereotypu

⁴⁴ Výroky: 1917 (Kroměříž), 2094 (Kutná Hora – *jsou to dost dobrý psychoušově*).

⁴⁵ Výroky: 0298 (Hradec Králové), 2147 (Kutná Hora).

⁴⁶ Srov. např. výrok: 1257 (Brno), 0193 (Letohrad – *myslej si o sobě, že jsou nejlepší*).

⁴⁷ Výroky: 2161 (Kutná Hora – *namyšlení lidé*), 2258 (Sokolov), 2332 (Bruntál).

⁴⁸ Výroky: 2087 (Hradec Králové), 0904 (Opava – *neúměrné sebedůvědu*), 2167 (Kutná Hora), 5653 (Praha 7), 5801 a 5824 (Praha 8), 2696 a 6103 (Praha 10).

⁴⁹ Výrok 5773 (Praha 3).

⁵⁰ Výroky: 0358 (Praha 4), 2810 (Ostrava).

⁵¹ Výroky: 5513 (Havířov), 6020 (Praha 9).

⁵² Výrok: 0748 (Praha 10).

⁵³ Výrok: 0765 (Praha 10).

⁵⁴ Výrok: 0926 (Opava), 1669 (Pardubice).

⁵⁵ Výroky: 0406 (Praha 4), 0601 (Olomouc).

⁵⁶ Výrok: 1498 (Velešín).

⁵⁷ Výroky: 2680 a 2690 (Praha 10).

⁵⁸ Výrok: 5850 (Praha 8).

⁵⁹ Výrok: 2229 (Choceň).

⁶⁰ Výrok: 5584 (Havířov – *odhodlanost jít za svým cílem*).

byl Američan člověk bezstarostný, sebevědomý (suverénní) a patriot hrdý na svou vlast.

V souladu s představou bezstarostného člověka, který žije v bohatstvím oplývající společnosti, byla dětmi stvořena i vnější image Američana. (Srov. tab. 8.) Nejčastěji viděným rysem jeho fyzického vzhledu byla „krása“. V pojetí dětí se stala fenoménem, který postrádal a současně nevyžadoval konkrétnější charakteristiku. Nikoli výjimečně byla ovšem tato nezpůsobněná, nekonkretizovaná, všeobjímající krása vztažena k druhému pohlaví. Dívky zdůrazňovaly krásné muže, chlapi krásné ženy. Americké muže i ženy ztotožnili s podobou atraktivního pěstěného člověka, člověka fyzicky dokonalého – zcela v pojetí hrdinů prezentovaných filmem a televizí. Protikladem tohoto obdivného pohledu na fyzický vzhled Američanů se staly pouze řídké poukazy na jejich nadměrnou tloušťku. Zazněly od nepočtené skupiny a navíc převážně pražských dětí.⁶³

Tab. 8. Reflexe fyzického vzhledu

charakteristika	I. pozice			všechny pozice		
	abs.	v %		abs.	v %	
		ze 126	z 1.825	ze 138	z 2.283	
krása	67	53,2	3,7	78	56,5	3,4
tloušťka	16	12,7	0,9	16	11,6	0,7
bílé zuby, úsměv	10	7,9	0,5	10	7,2	0,4
opálenost	9	7,1	0,5	10	7,2	0,4
přitažlivost	7	5,6	0,4	7	5,1	0,3
krásná postava	6	4,8	0,3	6	4,4	0,3
ostatní	11	8,7	0,6	11	8,0	0,5
celkem	126	100,0	6,9	138	100,0	6,0

Při pohledu na Američana – člověka děti téměř důsledně reflektovaly, a tedy i vnímaly, občana Spojených států jako člověka svázaného s evropskými kořeny. Jen výjimečně jednotlivci vyjádřili povědomí o skutečnosti,

⁶¹ Výrok: 2789 (Ostrava).

⁶² Ze 16 dětí, které komentovaly nadměrnou váhu Američanů, pouze tři nechodily do pražských škol. Srov.: 0776 (Praha 10), 0849 a 0854 (Olomouc), 1612 (Praha 3), 2632 a 2639 (Praha 5), 2836 (Havířov), 5686 a 5701 a 5706 a 5711 (Praha 7), 5829 a 5948 a 5950 (Praha 9), 6041 (Praha 3), 6172 (Praha 8).

⁶³ Ve všech pozicích výpovědí upozornilo na hokej celkem 21 dětí. Šestnáct z nich ovšem uvedlo i NHL jako reprezentativní sportovní soutěž.

že americká společnost je etnicky a kulturně rozrůzněná. Pokud však poukázali na neevropské etnické kořeny některých Američanů, pak zásadně se sympatiemi až nadnesenými. Odkaz na původní obyvatel severoamerického kontinentu – Indiány – však nezazněl.

Zájmy

Představy o sportovních aktivitách a kulturním vyžití Američanů konstruovaly děti na částečně jiných principech. Jejich výpovědi poprvé jasně naznačovaly reálné, i když až tristně výsekovité vědomosti. Okruh znalostí prokazoval ovšem opět jediný zdroj informací – masmédia. Počet dětí, které zájmové aktivity a kulturu zmínily, pak dokládal jejich malý význam v dětmi konstruovaném pohledu na americkou společnost.

Ze sportů zaujal především hokej (preferenci mohla ovlivnit doba výzkumu situovaná nedlouho po OH v Naganu)⁶³ a basketbal.⁶⁴ Jednotlivci uváděli i baseball,⁶⁵ americký fotbal⁶⁶ a skateboard.⁶⁷ Ten poslední ovšem i v souvislosti s možnostmi a prostorem, který je této aktivitě v amerických městech vyhrazen (parky, U rampy, silnice).⁶⁸

Tab. 9. Pohled na zájmové aktivity a kulturu

charakteristika	I. pozice		všechny pozice			
	abs.	v %		abs.	v %	
		ze 234	z 1.825		ze 280	z 2.283
sport	76	32,5	4,2	88	31,4	3,9
film	111	47,5	6,1	122	43,6	5,3
hudba	12	5,1	0,6	28	10,0	1,2
památky	8	3,4	0,4	13	4,6	0,6
kultura obecně	27	11,5	1,5	29	10,4	1,3
celkem	234	100,0	12,8	280	100,0	12,3

⁶⁴ Ve všech pozicích výpovědí na basketbal upozornilo celkem 14 dětí. Z nich pět zmínilo i NBA.

⁶⁵ Baseball v souvislosti se sportovními aktivitami Američanů uvedlo pět jednotlivců.

⁶⁶ Americký fotbal zmínily pouze čtyři děti.

⁶⁷ Skateboard ve všech pozicích výpovědí uvedlo deset dětí. V reflexi sportovních aktivit Američanů stál tedy na třetím místě. 0608 a 0609 (Olomouc), 1659 (Pardubice), 2248 (Choceň), 2842 (Havířov), 6049 (Praha 8). Další srov. pozn. 68.

⁶⁸ Výroky. 1329 (Brno – mají dobrý skateparky, u nás jich moc není), 2479 (Klášteřec nad Ohří – mají v Americe víc U rampy), 5347 (Český Krumlov – mají své skejtparky velký), 5843 (Praha 8 – mají dobrý přístup ke skejtingu: dobré silnice).

Film děti oslovil. Dívky i chlapi mu přiřazovali nejrůznější epiteta obdivu a uznání: *hezký, pěkný, krásný, dobrý, skvělý, bezvadný*, ale také „*boží*“⁶⁹, „*špicový*“⁷⁰ a *chytrý*. Nespécifikovali však své oblíbené žánry – pokud je měli.⁷¹ Nehovořili ani o hercích jako svých idolech⁷² a v podstatě ani o konkrétních filmech nebo televizních seriálech.⁷³ Sám film jako určitý kulturní fenomén patřil do skupiny obdivovaných. Proti obdivu většiny hlasy kritiky téměř zanikaly.⁷⁴

Hudba naopak zůstala ve spojení s kulturou americké společnosti téměř opomenuta. Nebyla významněji zohledněna, a to přes znalost moderních hudebních žánrů a amerických hudebních skupin, kterou děti v jiných otázkách prokázaly.⁷⁵ Ani moderní taneční a folková hudba neznamenalala tedy pro děti obzvláštnost vázanou na americkou společnost. Stala se součástí již zavlastněné mediálně šířené hudební tvorby.⁷⁶

Pokud děti do své představy o osobitosti Američanů zařadily jiné fenomény kultury, nekonkretizovaly je. Hovořily o kultuře obecně,⁷⁷ případně o její vyspělosti na stereotypní vizi kontrastu s kulturou českou.⁷⁸ Nezhledněny zůstaly literatura,⁷⁹ dramatická tvorba, či výtvarné umění, stejně jako klasická hudba, folk atd.

Absence zmínek o kulturních památkách Spojených států možno považovat za projev neznalosti, výsledek selekce výchozích řízených informací o americké společnosti.⁸⁰ Avšak ani široce propagované symboly USA:

⁶⁹ Výrok: 1191 (Brno).

⁷⁰ Výrok: 2241 (Choceň).

⁷¹ Pouze dva chlapi zmínili akční filmy: 2707 a 2720 (Praha 10).

⁷² Z herců jednotlivci zmínili Jacka Nicholsona –0928 (Opava), Pamelu Andersonovou – 2737 a 2738 (Praha 10). V době výzkumu vysílala televize seriál Dallas.

⁷³ Jediný žák zmínil seriál Beverly Hills: 1213 (Brno).

⁷⁴ Kritika zazněla ve výrociích 0316 (Hradec Králové – *jejich dobré i blbě filmy*), 1231 a 1384 (Brno), 2824 (Ostrava), 5660 (Praha 7), 6044 (Praha 3).

⁷⁵ Odkazy na hudbu, muziku, zpěváky, se častěji objevovaly až ve druhé a další pozici výpovědi. I to svědčí o menším zaujetí dětí. Konkrétně navíc děti zmínilly pouze repový styl 1755, 1756 (Pardubice) a Hip Hop: 1315 a 1323 (Brno). Jinak psaly o muzice: 0061 (Česká Kamenice), 0566 a 0579 (Olomouc) – (vše 2. pozice); o hudbě: 0056 (Česká Kamenice), 0746 (Praha 10), 1197 (Brno), 1441 (Kaplice), 2498 (Kláštevec nad Ohří), 5847 (Praha 8) – (vše 2. pozice). – Konkrétní skupinu v adresném spojení s USA neuvedly ani jedinou.

⁷⁶ V jedné z položených otázek byla sledována i preference oblíbených hudebních skupin. Odpovědi prokázaly, že děti řadu amerických, stejně jako řadu západoevropských hudebních skupin znají a dovedou mezi nimi volit (v návaznosti na okamžitou módu a mediálně zprostředkovaný ohlas).

⁷⁷ Kulturu jako osobitost americké společnosti označilo 20 dětí (v první a dalších pozicích).

⁷⁸ Výroky: 0362 (Praha 4), 2033 (Hradec Králové).

⁷⁹ Literaturu zmínilo jediné dítě a navíc ve druhé pozici: 2086 (Hradec Králové).

⁸⁰ Pouze jedenkrát zazněl odkaz na Disneyland (v druhé pozici) – 2430 (Nový Jičín).

vlajka a socha svobody v představě dětí o osobitosti Američanů nezakotvily.⁸¹ České děti si konstruovaly symboly Ameriky podle svých hodnot.

Naproti tomu jako velkou přednost a zvláštnost Američanů zdůraznilo 118 dětí (88 v prvé pozici a 30 v pozicích dalších) jejich mateřský jazyk – angličtinu. Vedle obecného obdivu k jazyku, který je uznávaným prostředkem v mezinárodní komunikaci, některé děti vyjádřily i naivní obdiv, že Američané *umí od narození anglicky*⁸² *umí dobře anglicky*.⁸³ Nemalá skrupina pak jasně vyjádřila znalost odlišnosti anglické a americké verze jazyka.⁸⁴ Pak vesměs děti hovořily o *pěkném, zvukném americkém přízvuku*,⁸⁵ o výslovnosti⁸⁶ nebo i o *nářečí*.⁸⁷

Do emotivně laděné legendy o Američanovi a americké společnosti děti z fenoménů kultury zařadily obraz ukotvený v mediální realitě. V tomto obraze pak navíc provedly selekci – vyřadily ty kulturní jevy, které si již osvojily a vnímaly jako součást své české dětské kultury. I zde tedy podřídily svůj pohled legendě, kterou si vybudovaly.

Přírodní prostředí

Americkou přírodu, zřídka zařazenou do legendy, nahlížely děti romantikou vzdáleného „neznáma“, které jim zpřístupnila vizuální média. Pak zejména moře, pláže, výjimečně i *hezka* či *lepší příroda*⁸⁸ byly přiřazeny k obrazu krajiny Ameriky, krajiny *zachovalé*⁸⁹ a *krásné*.⁹⁰ Jiné zůstalo neznámo.

Ani pocit péče o životní prostředí nebyl imperativní⁹¹ a nestal se v pohledu dětí příznakem americké společnosti.

Rozevření kontur legendy

V legendě, kterou si děti staršího školního věku vybudovaly o Američa-

⁸¹ Vlajka jedenkrát: 5721 (Praha 7), socha svobody třikrát. 0540 (Hradec Králové), 2721 (Praha 10), 2858 (Havířov – v 2. pozici).

⁸² Výrok: 5780 (Praha 8).

⁸³ Výroky: 1897 (Kroměříž), 2876 a 5591 (Havířov), 6180 (Praha 8 – *umí se domluvit*).

⁸⁴ Výroky: 0755 (Praha 10 – *američtina*), 1290 (Brno – *mluví americky*).

⁸⁵ Na americký přízvuk angličtiny upozornilo 25 dětí.

⁸⁶ Výroky: 1207 (Brno), 1805 (Frýdek – Místek), 2138 (Kutná Hora).

⁸⁷ Výrok jediný: 5752 (Praha 7).

⁸⁸ Výroky: 5296 (Český Krumlov), 5674 (Praha 7).

⁸⁹ Výroky: 2681 a 2689 (Praha 10).

⁹⁰ Výroky: 0224 (Litoměřice), 0796 (Praha 10), 1261 (Brno).

⁹¹ Péči Američanů o životní prostředí akcentovalo ve všech pozicích výpovědi celkem devět dětí. Upozorňovaly jednak na vztah k přírodě a péči o ní, jednak na čistotu: 0826 (Olomouc), 1895 (Kroměříž), 1979 (Tábor), 2202 (Letohrad), 2225 (Choceň), 2360 (Bruntál), 2506 (Kláštevec nad Ohří), 5640 a 5643 (Praha 7).

nech a americké společnosti, se prolnula řada individuálních, přesto však na určitých principech sjednocených kreseb. V této „mnohosti“ zřetelnější kontury dosáhly dva modely představ o úspěšném Američanovi a o bohatství i prosperitě americké společnosti. Prvý model v legendě zdůraznil vnější manifestní projevy bohatství a úspěšnosti, druhý model zohlednil jejich duchovní a společenský rozměr.

Co ovlivnilo preferenci jednoho či druhého modelu? Co působilo jako názorově sjednocující princip: kulturní zázemí rodiny, společenské klima konkrétních lokalit či obojí?

V konturách legendy se výrazně odlišila stanoviska dětí ze dvou socio-kulturně protipólných rodinných prostředí. Postoje dětí otců se základním vzděláním kontrastovaly s postoji dětí otců vysokoškoláků.⁹² Pozice obou skupin se rozešly v důrazu položeném na fenomén bohatství, v reflexi fungování americké společnosti, v preferenci určitých rysů životního stylu a v charakteristice Američana. Děti z rodin, v nichž otec ukončil pouze základní školu, upřednostňovaly nekonkretizovanou vizi bohatství a peněz v souhrnu uváděných znaků americké společnosti. V kresbě životního stylu přikládaly vyšší váhu vnějškovým symbolům prestiže – oděvu, automobilům. V kresbě Američana – člověka se orientovaly na jeho fyzickou image. Z kulturních hodnot současně častěji zdůrazňovaly znalost angličtiny jako vysoce kladný rys. Naproti tomu děti vysokoškolsky vzdělaných otců více zohledňovaly společenský a kulturní kontext života americké společnosti, její účelné fungování (nezávislost, prosperující stát, progresivní ekonomika) a postavení občana v ní (volnost, životní možnosti, životní pohoda). Soustředily se více na osobnostní vlastnosti Američana a v nich doceňovaly schopnost hledání nového jako vysoce kladnou vlastnost. Vyšší byl i jejich vjem krajinného prostředí. V postojích dětí vysokoškolsky vzdělaných otců však současně častěji zaznívala kritika (nepřijímané osobní vlastnosti, kritika ekologie). Ta začala celkový koncept legendy narušovat a vizi přibližovat etnickému obrazu. Právě děti z rodin vysokoškoláků nastartovaly jako prvé destrukci legendy. Zkušenost – vlastní i zprostředkovaná – se stala korektivem. (Srov. Příloha tab. IV., V.)

Postoje dětí otců s odborným a středoškolským vzděláním se mísily a polarizovaly mezi oběma modely představ.

Výraznější rozrůzňující vliv prostředí konkrétních městských lokalit se naopak nepodařilo prokázat. Model budovaný na vnějších manifestních

⁹² Vzat v úvahu stupeň dosaženého vzdělání otce, deklarovaný dítětem. Nutno počítat s možností určitého zkreslení.

projevech bohatství a úspěšnosti sice častěji formulovaly děti z Frýdku – Místku, Bruntálu a Kutné Hory a model zohledňující rozměr duchovní a společenský dětí z Brna, některých pražských obvodů (4, 9, 10) a Jindřichova Hradce. Avšak jiné vazby se v rámci zkoumaného souboru dětí jeví jako nahodilé. Limitujícím pro výpověď o lokálních podobách legendy se do určité míry stal sám výběr zkoumaného souboru, zvolený pro jiný cíl.

Přesto možno hypoteticky – s výhledem na další ověření – upozornit na následující podmiňující vazby. Výběr představ dětmi dosazovaných do legendy do určité míry ovlivnily čtyři souvislosti existence lokálních společností konkrétních měst. Dominantně se profilující odvětvová skladba města vypěstovala v dětech citlivost pro jinakost modelovanou na srovnání specifické ekonomicko-výrobní úspěšnosti. Děti z městských center průmyslových oblastí v legendě více zohledňovaly hospodářskou a průmyslovou vyspělost americké společnosti a také schopnost této společnosti vynalézat nové. Profilujícím činitelem se ukázala i početnost městské společnosti. Děti z menších měst dosazovaly do legendy kulturní jevy a fakta, která jsou spojnicí k „módním“ zájmům současnosti. Reflektovaly více sport a v rámci pokrmů i hamburgery a zařazovaly je do legendy jako obdivovanou osobitost Američanů. Naproti tomu děti vyrůstající ve velkoměstech zohledňovaly častěji životní prostředí a pro ně romantickou přírodu. Do konstrukce legendy zasáhla i možnost přímých kontaktů s občany USA žijícími v ČR. Absence kontaktů omezila četnost osobních vlastností připsaných Američanovi (např. Česká Kamenice, Kroměříž). Naopak existence této možnosti v turistických centrech (Kutná Hora, Tábor, Český Krumlov) a v Praze sice Američana zviditelnila, avšak současně zvýšila podíl kritických postojů. A konečně: společenská realita a medializace mezietnického dialogu v konkrétním městě, která nastartovala lokální tabuizování všech mezietnických vztahů,⁹³ se promítla i do vůle neformulovat představy o Američanovi. Ukázala se místním postojem, který odmítá vyjadřovat osobní stanovisko ke všem druhým – tedy i bezkonfliktním. Vzniklé bariéry, nedovolující mluvit o *druhých*, výrazně ovlivnily přístupy dětí z Děčína, České Kamenice, Ostravy (srov. tab. II.).

Jako možné faktory, které ovlivnily konstrukci legendy o Američanovi v konkrétních městech a rozlišily ji na bázi lokální, možno tedy označit v prvním plánu odvětvovou skladbu obyvatelstva městských lokalit, v druhém plánu velikost městské společnosti, v plánu třetím možnost přímých

⁹³ Srov. Moravcová, M.: Češi ..., c. d., s. 45, táz: Východiska soužití ..., c. d., s. 168–169.

kontaktů s Američany. Zdůraznění některých kulturních fenoménů v legendě se pak mohlo vázat také na zájmové orientace a životní preference podmíněné kulturním milieu konkrétního města (např. zdůraznění módního stylu – Opava, Kaplice, Klášterec nad Ohří). Tento poslední soud je ovšem hypotetický a vyžaduje ověření.

Naprosto transparentně a prokazatelně legendu o Američanovi a americké společnosti rozlišily představy chlapců a dívek. Každá z obou skupin kreslila svou imaginaci a vkládala do ní své tužby, své orientace a zájmy. V legendě chlapců výrazně vystupoval obdiv k vyspělosti a bezchybnému chodu americké společnosti, k jejímu bohatství, životním perspektivám a automobilům. Dívky naopak legendu budovaly především na představě kýženeho dokonalého životního stylu, na obdivu způsobu oblékání, způsobu bydlení. Zejména ony zdůrazňovaly jako přednost Američanů, že hovoří anglickým jazykem. V představách dívek výrazně častěji vystupovaly pozitivní charakteristiky osobnosti Američana a také ocenění jeho dokonalého fyzického vzhledu. (Srov. Příloha, tab. VI., VII.) Chlapci i dívky tedy do legendy dosadili své odlišné touhy, své specifické dychtění, své rozdílné sny o životě. Promítli do ní hodnoty, k nimž se vztahovali, hodnoty své dívčí či chlapecké skupiny.

Závěrem

České děti staršího školního věku si dosud nevytvořily obraz Američana, který by jakkoli nasedal na přímou reálnou zkušenost a korigoval představy předcházejících generací. Vytvořily si legendu o společnosti a člověku, ve které se navracela vize vysněného moderního ráje. V jejich výpovědích se nezrcadlil obraz, ale heroizovaná legenda, k níž nepotřebovaly znalost konkrétní reality. Tato legenda v sobě spojovala mnohé, k čemu se české děti na prahu dospívání upínají, mnohé, co je jim také jako vzor opakovaně předkládáno v jejich oblíbeném mediálním světě. V ní chlapci a dívky prezentovali své tužby a své směřování.

Při kresbě legendy o Američanovi a americké společnosti děti v zásadě nepřipustily reflexi disharmonie. Vizi absolutní prosperity a dokonalosti přijaly za svou – ať již jim byla zprostředkována mediálně, mezigenerační výměnou, nebo nikoli. Stavební kameny této vize, nabízené médií, však třídily a vybíraly. Výběr podřídily svým představám o životě, o dokonalé společnosti a úspěšnosti jednotlivce v ní.

Legenda, nebo přesněji heroizovaná představa o Američanech a americké

společnosti, stavěla na charakteristikách, které vysoce hodnotily odlehčený, barvitý, stresu a nesnázi zřavený životní styl, bohatství a individualitu volného člověka. Tato volnost – osobní vymanění se z pout, osvobození, svoboda – se pojila se všemi aspekty života, které děti staršího školního věku vnímají jako podstatné. Podle osobních priorit děti viděly „legendárního“ Američana jako člověka, který se nepotýká s ekonomickými problémy. Oceňovaly jeho společnost, která na jedné straně toleruje individualitu každého a na straně druhé vytváří prostor pro naplnění osobních tužeb jednotlivce a garantuje jeho bezpečí. V neposlední řadě vyzdvihly i individualitu člověka z hlediska jeho vzhledu, z hlediska vnějších fyzických znaků – tak důležitých pro děti tohoto věku. Stejně jako tolerance okolí, dostatek finančních prostředků a luxus, tak i krásný a pěstěný image přispívá v představách dětí k pocitu volnosti a dokonalosti. Vložily ho tedy do legendy o dokonalém člověku a společnosti.

Návazně na legendární vizi o fyzicky krásném Američanovi je srozumitelný i zúžený pohled dětí na etnickou a kulturní pestrost společnosti USA. Skutečnost, že děti viděly ve většině případů pouze Američany evropského původu jednoznačně korespondovala s jejich pojetím spatřovat v Američanovi sama sebe. Médii předkládaná podoba americké společnosti, která zviditelňuje americké občany vyšlé z afrického, jihoamerického a asijského prostředí, nebyla do legendy transparentně začleněna. A žádné z dětí neučinilo rovnítko mezi Američanem a romantismem opředěným Indiánem. Pro dotázané děti Indián a Američan zůstali představiteli dvou odlišných civilizací.

Jako vysoce kladný rys zdůraznily děti patriotismus Američanů. Vědomí příslušnosti k důležitému státu znamenalo tedy v představách dětí nezpochybnitelnou hodnotu, hodnotu, která stmeluje společnost a přispívá k pocitu osobní významnosti. Podtržením patriotismu v legendě hovořily děti vlastně o sebevědomí, které Američani čerpají z víry v nedotknutelnost a nepřekonatelnost svého státu. Na čem je toto sebevědomí budováno zůstalo pro české děti nezajímavé. Ani transparentní symboly americké státnosti nepokládaly za návodné. Nezaregistrovaly, že tyto symboly a úcta k nim jsou pro Američana součástí vztahu k vlastní společnosti. K symbolům se tedy nevztahovaly. Vlastenectví Američanů nehodnotily z hlediska manifestace, ale z hlediska vnitřního prožitku, z hlediska spjatosti a odpovědnosti jednoho za druhého. Takto pojaté vlastenectví zřejmě pochopily jako jeden z aspektů své touhy pro spravedlivé společnosti.

Netečné zůstaly české děti k široce medializovanému smyslu Američanů pro hrdinství, čest a kariéerní vzestup (pracovitost). Jakoby v jejich názoru nebyly tyto hodnoty pro Američany příkladné, a tedy následně nesloužily za vzor ani jim. Úspěch pro české děti spočíval v něčem jiném než v plánování pracovní kariéry a hrdina nepatřil do jejich představy pohodlného a blahobytného života. Do legendy si dosadily představu mladých lidí z televizních a filmových situačních komedií, „bohatých a úspěšných“. Dosadily do ní představu poklidné, bezstarostné, existenčně zajištěné společnosti, v níž lidé nepracují, ale permanentně se baví, řeší pouze osobní interpersonální vztahy v luxusním prostředí a zabývají se péčí o sebe samé.

České děti Američana „zbožstily“. Legendu postavily ovšem na více méně vnějších znacích jejich osobnosti a jejich kultury. Jimi vytvořená charakteristika v zásadě neobsahovala žádný etnodiferencující znak, žádnou kulturní hodnotu typickou pro americkou společnost. Naopak všechny znaky kulturní osobitosti, které probleskovaly ve výpovědích jedinců, byly překryty iluzí většiny. České děti si vytvořily legendu, kterou chránily před nonexkluzivitou Mc Donalds, před tlustochoy, před ekologickou bezohledností a sebenadřazeností. Reálná zkušenost jednotlivců však již začala přijatou imaginaci narušovat a legendu měnit v obraz.

Legenda Američana, kterou v roce 1998 kreslily české děti staršího školního věku, měla jen málo společného s reálnými občany USA. Daleko více odkazovala k hypotetické ideální společnosti Star treku, společnosti sociálně vyhraněné, vyrovnané a exkluzivní. Hovořila nikoli o Američanech a americké společnosti, ale o českými dětmi vysněné ideální společnosti a ideálním člověku. Pro vztah dětí k občanům USA však je významné a určující, že se idol v jejich představách protnul právě s osobou Američana. Děti zreplikovaly představy Ameriky jako země neomezených možností, země zaslíbené. Otázkou je, zda převzaly starší hodnotící rámec, nebo toto schéma přijaly na základě nového společenského klimatu.

Příloha (s. 67–73)

Tab. I. Dotázaní žáci 8. tříd podle okresu, lokality a pohlaví (absolutně)¹

okres	lokality	celkem	žáci		
			chlapci	z nich: dívký	neuedli
Praha	Praha	971	437	476	58
	<i>v tom:</i>				
	Praha 3	52	23	25	4
	4	165	70	84	11
	5	98	37	57	4
	7	147	73	68	6
	8	104	47	51	6
	9	92	47	38	7
	10	239	107	118	14
		P.-Klánovice	74	33	35
Brno město	Brno	267	112	144	11
Bruntál	Bruntál	111	60	47	4
Český Krumlov	Český Krumlov	145	72	71	2
	Kaplice	91	38	53	-
	Velešín	39	21	18	-
Děčín	Česká Kamenice	45	28	17	-
	Děčín	49	23	25	1
Frýdek-Místek	Frýdek Místek	89	33	53	3
Hradec Králové	Hradec Králové	151	74	72	5
Chomutov	Klášterec nad Ohří	77	43	30	4
Jindřichův Hradec	Jindřichův Hradec	47	28	19	-
Karviná	Havířov	187	91	85	11
Kroměříž	Kroměříž	80	40	40	-
Kutná Hora	Kutná Hora	80	44	32	4
Litoměřice	Litoměřice	29	16	13	-
Nový Jičín	Nový Jičín	89	32	51	3
Olomouc	Olomouc	166	75	88	3
Ostrava	Ostrava	128	43	77	8
Opava	Opava	50	27	21	2
Pardubice	Pardubice	187	105	73	9
Sokolov	Sokolov	88	40	41	7
Tábor	Tábor	97	44	45	8
Ústí nad Orlicí	Choceň	95	48	41	6
	Letohrad	83	38	39	6
Celkem		3.438	1.612	1.671	155

Poznámka:

¹ Tab. převzata ze stati: Moravcová, M.: Východiska soužití. Romové v názoru žáků 8. tříd české základní školy. In: *Lidé města*, 3, 2000, s. 194.

² Včetně těch, kteří neoznačili, zda jsou chlapcem či dívkou

Tab. II. Dotázaní žáci 8. tříd s ohledem na konkrétně formulovanou představu – podle okresu a lokality (první pozice - výpovědi)

okres	lokality	dotázaní	konkrétní představu vyjádřili žáci	
		žáci celkem	abs.	v %
Praha	Praha	971	548	58,7
	<i>v tom:</i>			
	Praha 3	52	27	51,9
	4	165	71	43,0
	5	98	65	66,3
	7	147	80	54,4
	8	104	66	63,5
	9	92	48	52,2
	10	239	153	64,0
	P.-Klánovice	74	38	51,3
Brno město	Brno	267	145	54,3
Bruntál	Bruntál	111	74	66,7
Český Krumlov	Český Krumlov	145	88	60,7
	Kaplice	91	60	65,9
	Velešín	39	22	56,4
Děčín	Česká Kamenice	45	7	15,6
	Děčín	49	14	28,6
Frýdek-Místek	Frýdek-Místek	89	56	62,9
Hradec Králové	Hradec Králové	151	87	57,6
Chomutov	Klášterec nad Ohří	77	49	63,6
Jindřichův Hradec	J. Hradec	47	28	59,6
Karviná	Havířov	187	82	43,8
Kroměříž	Kroměříž	80	30	37,5
Kutná Hora	Kutná Hora	80	64	80,0
Litoměřice	Litoměřice	29	16	55,2
Nový Jičín	Nový Jičín	89	57	66,3
Olomouc	Olomouc	166	74	44,6
Ostrava	Ostrava	128	25	19,5
Opava	Opava	50	33	66,0
Pardubice	Pardubice	187	70	37,4
Sokolov	Sokolov	88	33	37,5
Tábor	Tábor	97	60	61,9
	Choceň	95	59	62,1
Ústí nad Orlicí	Letohrad	83	63	75,9
Celkem		3.438	1.825	53,1

Tab. III. Frekvence vybraných představ žáků 8. tříd o Američanech – podle okresu a lokality (první pozice výpovědi)

okres	lokality	z 1.825 konkrétních představ se vztahovalo k							
		představu vyjádřilo celkem abs. = 100% živ.	prestižní formě živ. stylu ¹	vyspě- lostí USA ²	svobodě osob. nezávis- lostí ³	svobodě osob. vlast- nostem ⁴	fyz. vzhledu ⁵	sportu	filmu
		v % z odpovědí získaných v dané lokalitě							
Praha	Praha	548	4,9	13,7	4,9	14,2	6,2	4,0	7,5
	v tom:								
	Praha 3	27	11,1	18,5	0,0	11,1	18,5	3,7	7,4
	4	71	2,8	12,7	5,6	14,1	7,0	7,0	9,8
	5	65	13,8	10,8	6,1	18,5	9,2	0,0	4,6
	7	80	5,0	10,0	5,0	11,2	10,0	3,7	11,2
	8	66	6,0	19,7	4,5	15,1	1,5	7,6	3,0
	9	48	4,2	22,9 ⁶	2,1	12,5	0,0	4,2	2,0
	10	153	2,0	11,8	6,5	13,1	3,0	1,3	6,7
	P.-Klánovice	38	0,0	15,8	5,3	21,0	7,9	7,9	2,6
Brno město	Brno	145	6,2	4,1 ⁷	10,3	14,5	6,2	4,1	10,3
Bruntál	Bruntál	74	8,1	6,8	5,4	9,5	13,5	1,3	4,0
Český Krumlov	Č. Krumlov	88	6,8	11,4	5,7	10,2	6,8	7,9	0,0
	Kaplice	60	10,0	10,0	10,0	8,3	5,0	3,3	10,0
	Veleslín	22	4,5	4,5 ⁸	22,7	13,6	9,1	9,1	4,5
Děčín	Česká Kamenice	7	0,0	0,0	0,0	14,3	14,3	0,0	14,3
	Děčín	14	7,1	14,3 ⁹	7,1	14,3	7,1	0,0	7,1
Frýdek-Místek	Fr.-Místek	56	7,1	10,7 ¹⁰	3,6	7,1	5,4	0,0	3,6
Hradec K.	Hradec K.	87	8,0	13,8	5,7	11,5	1,5	1,5	5,7
Chomutov	Klášterec n. O.	49	12,2	14,3	2,0	16,3	8,2	4,1	0,0
J. Hradec	J. Hradec	28	3,6	14,3	7,1	17,9	3,6	0,0	0,0
Karviná	Havířov	82	2,4	10,2	3,7	9,7	1,2	7,3	5,1
Kroměříž	Kroměříž	30	6,7	6,7 ⁹	0,0	6,7	0,0	3,3	3,3
Kutná Hora	Kutná Hora	64	4,7	10,9	3,1	10,9	3,1	9,4	3,1
Litoměřice	Litoměřice	16	0,0	12,5	6,2	18,7	43,7	0,0	0,0
Nový Jičín	Nový Jičín	57	8,8	14,0	1,7	14,0	8,8	3,5	3,5
Olomouc	Olomouc	74	8,1	6,8	4,0	14,9	9,5	2,7	5,4
Ostrava	Ostrava	25	0,0	8,0	8,0	32,0	4,0	12,0	8,0
Opava	Opava	33	12,2	9,1	0,0	15,1	9,1	3,0	6,1
Pardubice	Pardubice	70	4,2	8,6	4,3	8,6	10,0	5,7	7,1
Sokolov	Sokolov	33	3,0	21,2 ¹¹	6,1	27,3	3,0	9,1	0,0
Tábor	Tábor	60	1,7	15,0	3,3	10,0	15,0	1,7	8,3
Ústí nad Orlicí	Choceň	59	3,4	6,8	5,1	6,8	1,7	6,8	6,8
	Letohrad	63	7,9	12,7 ¹²	1,6	11,1	4,8	6,3	4,8
Celkem		1.825	5,9	11,2	5,3	15,5	6,9	4,2	6,1

Poznámky: (viz následující strana)

- 1 Zařazeny odkazy na – oděv a módu (způsob odívání), automobily. Srov. tab.
 2 Zařazeny odkazy na – modernost a vyspělost techniky, ekonomiky, společnosti, na stát a jeho správu, toleranci společností Srov. tab.
 3 Srov. tab. 4 Srov. tab. 5 Srov. tab.
 6 Výroky se týkaly výlučně ekonomické vyspělosti a vyspělosti průmyslu.
 7 Všechny výroky se týkaly vyspělosti průmyslu, ekonomiky a vynalézavosti.
 8 Výroky se týkaly vyspělosti ekonomiky. 9 Výroky se týkaly vyspělosti ekonomiky.
 10 Celkem šest výroků, z nich pět se týkalo vyspělosti průmyslu a ekonomiky.
 11 Celkem sedm výroků, z nich šest se týkalo vyspělosti průmyslu.
 12 Všechny výroky se týkaly vyspělosti průmyslu, ekonomiky a vynalézavosti.

Tab. IV. Frekvence vybraných představ žáků 8. tříd o Američanech – podle nejvyššího dosaženého vzdělání otce (první pozice výpovědi v souboru 3.438 dětí¹)

představa	představy dětí otců s nejvyšším dosaženým vzděláním				
	základním	odborným	středněškolským	vysokoškolským	celkem ¹
	v %				
odpovědi nevyjadřující					
konkrétní představy	49,1	53,2	45,8	42,5	46,9
odpovědi obsahující					
konkrétní představy	50,9	46,8	54,2	57,5	53,1
<i>z nich:</i>					
prestižní forma zp. života:					
oděv, módní styl	2,5	2,3	1,7	1,4	2,0
automobily	2,6	1,3	0,9	0,9	1,2
vyspělost USA					
stát a jeho instituce	1,5	0,8	1,8	2,3	1,6
vyspělá ekonomika					
a průmysl ²	2,2	4,6	4,0	5,3	4,4
svoboda a nezávislost	1,1	2,9	2,8	2,8	2,8
osobní vlastnosti					
pozitivní	4,1	5,9	5,8	5,4	5,6
negativní	1,1	0,6	1,4	1,4	1,2
vzhled					
obdiv	5,6	2,1	3,9	3,4	3,2
zpochybnění	0,4	0,3	0,5	0,6	0,5
sport	1,5	2,0	2,1	2,4	2,2
film	2,2	3,3	3,2	3,1	3,2
odpovědi celkem (100%)	269	948	1313	796	3438 ¹

Poznámka:

¹ Včetně 112 dětí, které údaj o vzdělání otce neuvedly, neznaly, nebo udaly jinou informaci.

² Zařazeny odkazy na modernost, vyspělost, vyspělost techniky a ekonomiky.

Tab. V. Frekvence vybraných představ žáků 8. tříd o Američanech – podle nejvyššího dosaženého vzdělání otce (první pozice výpovědi v souboru 1.825 dětí)

představa	představu vyjádřilo z dětí otců s nejvyšším dosaženým vzděláním v %					
	zákl.	odb.	středošk.	vysokošk.	neuv.	celkem
	v %					
prestižní forma zp. života:						
oděv, módní styl	5,1	4,5	3,4	2,6	1,8	3,7
automobily	5,1	2,5	1,8	1,7	1,8	2,2
vyspělost USA						
stát a jeho instituce	2,9	1,6	3,6	4,3	0,0	3,0
vyspělá ekonomika						
a průmysl ²	4,4	9,0	7,7	10,1	4,7	8,3
svoboda a nezávislost	2,2	5,7	5,0	5,3	4,5	5,3
osobní vlastnosti						
pozitivní	8,0	11,5	11,3	10,4	6,3	10,6
negativní	2,2	1,2	2,8	2,6	0,9	2,2
vzhled						
obdiv	10,9	4,1	7,6	7,5	9,8	6,0
zpochybnění	0,7	0,6	1,0	1,2	0,0	0,9
sport	2,9	3,9	4,2	4,6	3,6	4,2
film	4,4	6,3	6,2	6,0	4,5	6,1
celkem (vždy = 100%)	137	488	673	415	112	1825 ¹

Poznámka:

¹ Zařazeny odkazy na modernost, vyspělost, vyspělost techniky a ekonomiky.

Tab. VI. Frekvence vybraných představ žáků 8. tříd o Američanech – postoje dívek a chlapců (první pozice výpovědi v souboru 3.438 dětí)

představa	představy			celkem ¹
	chlapců	dívek	neuvedlo v %	
odpovědi nevyjadřující konkrétní představy	47,5	45,2	59,3	46,9
odpovědi obsahující konkrétní představy	52,5	54,8	40,7	53,1
<i>z nich:</i>				
způsob života:				
obecně	5,1	7,1	4,5	6,0
způsob odívání	0,8	3,3	0,0	2,0
způsob bydlení	0,9	1,4	0,6	1,1
automobily	2,5	0,4	1,3	1,2
vyspělost USA				
stát a jeho správa	2,8	0,4	0,6	1,6
vyspělá ekonomika a průmysl ¹	6,1	2,9	2,6	4,4
svoboda a nezávislost	2,5	3,2	1,3	2,8
osobní vlastnosti				
pozitivní	5,0	6,5	3,9	5,6
negativní	1,1	1,2	0,6	1,1
vzhled				
obdiv	2,1	4,4	1,3	3,2
zpochybnění	0,2	0,7	0,6	0,5
sport	3,3	1,0	3,9	2,2
jazyk	1,2	3,9	0,6	2,6
odpovědi celkem (100%)	1612	1671	155	3438

Poznámka:

¹ Zařazeny odkazy na modernost, vyspělost, vyspělost techniky a ekonomiky.

Tab. VII. Frekvence vybraných představ žáků 8. tříd o Američanech – postoje dívek a chlapců (první pozice výpovědi v souboru 1.825 dětí)

představa	představy			celkem ¹
	chlapců	dívek	neuvedlo v %	
způsob života:				
obecně	9,7	13,0	11,1	11,4
způsob odívání	1,5	6,0	0,0	3,6
způsob bydlení	1,6	2,6	1,6	2,1
automobily	3,8	0,6	3,2	2,2
vyspělost USA				
stát a jeho správa	5,4	0,8	1,6	2,9
vyspělá ekonomika a průmysl ¹	11,7	5,4	6,3	8,3
svoboda a nezávislost	4,8	5,9	3,2	5,3
osobní vlastnosti				
pozitivní	9,4	11,8	9,5	10,6
negativní	2,1	2,3	1,6	2,2
vzhled				
obdiv	4,0	8,1	3,2	6,2
zpochybnění	0,5	1,2	1,6	0,9
sport	6,4	1,7	9,5	4,2
jazyk	2,4	7,1	4,8	4,8
odpovědi celkem (100%)	847	915	63	1825

Poznámka:

¹ Zařazeny odkazy na modernost, vyspělost, vyspělost techniky a ekonomiky.